

Студент 6 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

АНАЛІЗ БЮДЖЕТУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 100 РОКІВ

Анотація. Проаналізовано виконання бюджету в Харківській області (Харківській губернії). Досліджено окремі дохідні і видаткові статті та надано деякі рекомендації щодо збільшення дохідної частини бюджету області.

Аннотация. Проанализировано выполнение бюджета в Харьковской области (Харьковской губернии). Исследованы отдельные доходные и расходные статьи и предоставлены некоторые рекомендации относительно увеличения доходной части бюджета области.

Annotation. In the article implementation of budget is analysed in Kharkiv area (Kharkiv province). The separate profitable and expense articles are investigated and some recommendations are given in relation to the increase of profitable part of budget of the area.

Ключові слова: міська управа, податки, оподаткування нерухомості, народна освіта, бюджет.

Місцева влада зіштовхується з проблемою недостатності грошових коштів для забезпечення своєї діяльності та виконання покладених на неї функцій державою. Отже, метою статті є аналіз досвіду формування дохідної частини бюджету Харківської області на початку ХХ століття та можливість застосування окремих видів доходів сьогодні.

На сучасному етапі незалежної України аналіз досвіду муніципальної діяльності в дореволюційний період має позитивне значення, особливо щодо організації місцевого самоврядування. Питання фінансової діяльності органів міської влади є сьогодні вельми актуальним. Досвід діяльності органів самоврядування земств та повітів Харківської губернії заслуговує окремого дослідження.

Виконати визначені законом функції міське самоврядування могло лише за наявності необхідного фінансового забезпечення. Бюджети земств і повітів формувалися надходженнями від оподаткування нерухомості, продажу торгово-промислових документів, місцевих зборів, доходів від комунальної власності.

Міська управа розробляла свій кошторис, який затверджувався спочатку думами, а потім губернським правлінням. Губернатор, будучи представником державної адміністрації, здійснював контроль за законністю зборів. У випадках, коли виявлялися порушення законодавства стосовно оподаткування, рішення виборних органів скасовувалися [1, с.104].

Серед джерел надходжень до бюджету в середині ХІХ століття найбільш вагомим був податок із нерухомого майна. З квітня 1872 року на основі ст. 55 і 128 Положення самоврядні органи отримали право оподатковувати нерухомість у земствах, самостійно визначаючи суму податку і термін його оплати [2, с. 21]. Обсяг податку обмежувався встановленими ставками, які не могли перевищувати 1 % вартості чи 10 % прибутковості майна, і змінювався в разі здачі останнього в оренду [3, с. 4]. Майно громадських і державних установ оподатковувалося за окремою тарифною шкалою, і ці збори були значно вищими (приблизно в 10 разів), аніж із приватної власності [4, с. 36]. Від оподаткування на користь місцевих бюджетів звільнялася нерухомість імператорської родини, державних залізничних станцій, науково-освітніх і благодійних закладів, духовних відомств. Якщо перераховане майно здавалося в оренду, то на основі доповнення до ст. 129 воно оподатковувалося на загальних засадах. За рішенням міських органів від оподаткування звільнялися малозабезпечені сім'ї і власники малоприбуткового майна. У таких випадках з 1892 року управи стали готувати обґрунтування на звільнення, а остаточне рішення приймалося Губернським у земських і міських справах присутністю [5; 6].

Щоб визначити розмір податку, потрібно було оцінити нерухомість. Цією справою займалися члени управ чи спеціально сформовані комісії, до складу яких залучалися представники місцевого населення [3, с. 10]. Був установлений термін сплати податків – 1 жовтня, за невчасну сплату нараховувалася пеня – 1 % від суми податку. Через неспроможність населення платити вчасно податки виникала заборгованість [8, с. 15]. Недоїмки виникали, перш за все, через обтяжливість податкових ставок. У 1871 р. сума недоїмок по Харкову сягала 54 552 крб. 11 коп., тобто 23 % усіх прибутків за рік [9, с. 58]. У 1891 р. заборгованість за місцевими податками і зборами досягла 151 036 крб. 80 коп. [8]. За даними на 1912 р. по Харківській губернії сума недоїмок становила 589 034 крб. [10, с. 2]. Місцеві управи покривали бюджетний дефіцит за рахунок кредитів та внесків міських фінансово-кредитних установ. Стягування податків з нерухомості пов'язувалося з великою тягатиною, адже органи самоврядування не мали права примусу. З цієї причини списки боржників направлялися до поліцейських відділень для вжиття необхідних заходів, де часто вдавалися до конфіскації майна. Але при цьому обсяги надходжень майнового податку до бюджетів земств і повітів зростали завдяки збільшенню чисельності жителів, розбудові населених пунктів із використанням цінних будівельних матеріалів. За станом на 1 січня 1891 р. їх загальна сума по Харкову сягала 160 012 крб. 63 коп., а у 1871 р. тільки 95 629 крб. Найвагоміші доходи за цією статтею були в губернському місті. У загальній сумі вони склали 22,6 %. У заштатних містах і повітах податок на майно за 1891 – 1892 рр. становив 11 563 крб. Найбільші надходження були у м. Суми – 1 978 крб.; проте в той же час у повітах Вовчанськ, Водолага, Мерефа такий вид податку зовсім не значився.

| | | | | | | | | | | | | | | |
|---|------|-------|--------|-------|---------|-------|---------|-------|-----------|-------|-----------|-------|-----------|-------|
| 1. ПРИБУТКИ | 49,1 | | 1984,9 | | 20923,7 | | 82759,6 | | 7495945,2 | | 7303496,1 | | 8359513,3 | |
| 1.1. Податок на прибуток підприємств | 11,2 | 22,81 | 578,9 | 29,17 | 5718,3 | 27,33 | 19442,2 | 23,49 | 12059,8 | 0,16 | 10077,2 | 0,14 | 18575,8 | 0,22 |
| 2. ВИДАТКИ | 76,8 | | 2289,9 | | 25225,9 | | 97211,1 | | 7397845,2 | | 7289496 | | 8438513,2 | |
| 2.1. Державне управління | 2,3 | 2,99 | 55,2 | 2,41 | 481,8 | 1,91 | 1798,4 | 1,85 | 124379,2 | 1,68 | 210083,8 | 2,88 | 248461,8 | 2,94 |
| 2.2. Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави | 1,2 | 1,56 | 156,3 | 6,83 | 2745,8 | 10,88 | 8963 | 9,22 | 1478,9 | 0,02 | 2192,7 | 0,03 | 2624,7 | 0,03 |
| 2.3. Освіта | 11,2 | 14,58 | 289,4 | 12,64 | 2807,9 | 11,13 | 12679,4 | 13,04 | 829583,9 | 11,21 | 1051721,8 | 14,43 | 1521841,6 | 18,03 |
| 2.4. Охорона здоров'я | 7,6 | 9,9 | 240,5 | 10,5 | 2359,1 | 9,35 | 10499,9 | 10,8 | 662316,8 | 8,95 | 864483,4 | 11,86 | 1124661,3 | 13,33 |

В останні дореволюційні роки частка видатків на народну освіту в загальній сумі видатків складала 6,9 та 5,6 %, відповідно. У 1925/26 рр. вона збільшилася майже в 3 рази і залишалася сталою протягом усього періоду незалежності України, незначно коливаючись від 11 до 14 %. Винятком став 2010 р., коли частка видатків на освіту перевищила 18 %.

Аналіз видатків на утримання загальноадміністративних установ у період з 1916 – 1926 рр. показав, що вони були майже незмінними, коливаючись у межах від 4,5 до 5,8 %. Сталою також залишалася частка видатків на охорону громадського порядку, змінившись за аналізований період лише на 0,6 %, та досягла свого максимуму у 4 %. Стабільність, яка панувала у роки Харківської губернії, змінилася після відокремлення України від Радянського Союзу. У перші роки незалежності з бюджету Харківської області на державне управління виділялося вже в 2 рази менше, ніж 75 років тому. Величина статті видатків на охорону громадського порядку в бюджеті коливалася в межах 2 – 3 %, те ж саме спостерігається і у наш час. Після отримання Україною статусу незалежної країни видатки з обласного бюджету Харківської області різко вирости за статтею "Охорона громадського порядку". Так, з 1993 р., питома вага даної статті збільшилася в 3 рази і надалі поступово зростала. За останні аналізовані 2008 – 2010 рр. на правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави виділяється лише близько 0,03 % у загальній сумі видатків обласного бюджету.

Дослідивши бюджет Харківської губернії та Харківської області за 100 років, слід визначити актуальність удосконалення формування та використання деяких статей бюджету і в наш час. З цією метою автор пропонує запровадити податки на нерухомість і землю, а також збільшити витрати на охорону громадського порядку. Крім того, на погляд автора, слід збільшити дохідну частину за рахунок податку на прибуток, якого в останні роки не приділяє належної уваги місцева влада.

Наук. керівн. Кондусова Л. Ф.

Література: 1. Систематический сборник решений Правительствующего Сената, разъясняющий Городовое положение / сост. барон В. Майдель и В. Белюстин. – СПб. : б. и., 1879. – 393 с. 2. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 106. – Од. зб. 123. 3. Державний архів Харківської області. – Ф. 3. – Оп. 1. – Од. зб. 171. 4. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 208. – Од. зб. 81. 5. Земский сборник Харьковской губернии. – 1892. – № 3. – 154 с. 6. Отчет о доходах по городу Харьковку за 1870 год. – Х., 1871. 7. Державний архів Харківської області. – Ф. 304. – Оп. 1. – Од. зб. 19. 8. Державний архів Харківської області. – Ф. 18. – Оп. 1. – Од. зб. 156. 9. Отчет о денежных оборотах городских касс за 1871 год. – СПб., 1872. 10. Харьковские губернские ведомости за 1911 год. – Х., 1912. 11. Багалеї Д. І. Історія міста Харків за 250 років його існування / Д. І. Багалеї, Д. П. Миллер. – Х., 1912. – Т. 2. 12. Горностаєв І. – гл. бух., Багалеї Д. – гор. голова. Смета доходів і рахунків міста Харків за 1917 г. – Х. : Тип. Б. Бенгис, 1917. – С. 51. 13. Харківська округа. Статистичний щорічник. Харківське округове стат. бюро УРСР. – Х., 1927. – С. 90–92. 14. Энциклопедия Брокгауза Ф. А. и Ефрона И. А. (1890 – 1916 гг.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.brocgaus.ru/text/107/414.html>. 15. Економіка. Галузь охорони здоров'я Харківської області: Проект ЄС "Сприяння реформі вторинної медичної допомоги в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eu-hc.com.ua/ua/kharkiv.html>. 16. Герасименко Г. Земское самоуправление в России / Г. Герасименко. – М., 1990. – 264 с. 17. Головне управління статистики у Харківській області. Харківська область у 1995 році : статистичний щорічник / за ред. Чмихала М. Л. – Х. : ТОВ "Золоті сторінки", 1996. – 588 с. 18. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://www.kharkivoda.gov.ua>. 19. Отчет о денежных оборотах городских касс за 1891 год. – СПб., 1892.